

# SZÉCHENYI ÉS WESSELÉNYI NEMZETISÉGI POLITIKÁJA

AZ ELMULT ÉV ŐSZÉN volt száz éve annak, hogy Széchenyi István az Akadémia ülésén elmondta emlékezetes beszédét a nemzetiségi kérdéstről, az idén pedig száz éve, hogy Wesselényi Miklós szózata megjelent a magyar és szláv nemzetiség ügyében. A beszéd és a szózat a reformkor két legnagyobb magyar személyiségének ajkairól akkor hangzott el, amikor már évtizedes barátságuk között ott állott a hatalmas harmadik, Kossuth Lajos. Széchenyi és Wesselényi együtt töltötte fiatalságát, együtt utazták be a művelt nyugatot, Wesselényi Széchenyi tanácsára vett Szatmáron birtokot, hogy joga legyen a főrendi táblára való belépéshez. Wesselényit elragadta Széchenyi eszméinek gazdagsága, műveltsége, alkotó szenvedélye; tőle tanult meg angolul Byron Manfredjának olvasása közben. Széchenyi tudta, hogy komorsága és szarkazmusa alkalmatlanná teszi őt a tömegek előtt a vezetős szerepre, mert a magyaroknak, mint keleti fajtának olyan pártvezér kell, aki széles, köpcös termetű, erős mint a bika, akinek dörgő hangja megreszketteti az ablakot, aki dagállal tud beszélni, akire ha egy messi zúzókról jött ember rátekint, önkéntelenül felkiált: „ez ám a hatalmas, a méltóságos, királyi tekintetű magyar!” Erre a szerepre szemelte ki Wesselényit. Széchenyi lett volna a párt feje, Wesselényi a kolompós; Széchenyi a gondolkodó, Wesselényi a vezérszónok.

De az emberi sorsok nem a célszerűség és a munkamegosztás okos kompromisszumai szerint alakulnak. Wesselényi erősebb egyéniség volt annál, semhogy Széchenyi szócsöve lehetett volna, Széchenyi nem tudta kormányozni barátját, akit később haragosan „keleti medvé“-nek nevez. Útjaik már elváltak, amikor 1840 május 13-án hároméves fogság után Kossuth előtt megnyílik a börtönajtó és ő áll a reformnemzedék élére. Kossuth Lajos ellentmondást nem tűrő egyénisége rányomta kortársaira és korára bélyegét. Ő lett a Széchenyi által várt népvezér és verbunkus. A szónok, aki a magyar szívek legérzékenyebb húrjain mesterien tud játszani, de ugyanakkor a fékezhetetlen forradalmár is, aki a magyar kérdést olyan egyszerűen és határozottan állította a nemzet elé, mint a költő: „Rabok legyünk vagy szabadok? Ez a kérdés, válaszatok!”

Kossuth viszonya Széchenyihez és Wesselényihez sajátosan alakult. Széchenyit ő nevezi a legnagyobb magyarnak, de a fogságból való kiszabadulása után Széchenyi élesen szembefordul Kossuth magyarosító demagógiájával és Isten ostorának bélyegzi meg őt, akinek útját vér és vér fogja jelölni. Kossuth családjáról a fogság alatt Wesselényi gondoskodott és kiszabadulását követő napon birtokainak jószágigazgatóságát ajánlotta fel neki. Kossuth hálából azt ígérte, hogy mint hú kutya, úgy fog ragaszkodni Wesselényihez, mégis amikor 1848 augusztusában hosszú előszobázás után bejuthatott hozzá, kegyetlenül figyelmezteti a vak embert, hogy

*Corpus Jurissal* nem lehet megmenteni a hazát. A Széchenyi és Wesselényi között történt elhidegülés is Kossuth politikájának következtében vezet nyílt szakításhoz. Amikor Széchenyi megírja Kossuth ellen a „*Kelet népé*“-t, a „*Garat*“-ot és elmondja akadémiai beszédét, Wesselényi a beszéd elhangzása után indulatosan támadja meg őt a Pesti Hirlap-ban, mielőtt még a beszéd szövegét pontosan ismerné. A beszéd a nemzetiségekkel szemben való magartásról szól, arról a kérdéstről, amelyet Széchenyi illesztett be először a magyar politikai ideológia rendszerébe, s amelynek megoldására Wesselényi dolgozott ki először törvényjavaslatot. A két nagy szellem száz évvel ezelőtti meglátásai ma is fáklyaként világítanak a nemzetiségi kérdésnek abban a bonyolult szövevényében, amely körül az utolsó évszázad alatt annyiszor *intra muros peccatur et extra*.

SZÉCHENYI ISTVÁN ÚGY LÉP FEL a közéletben, mint a magyar nyelv és nemzetiség előharcosa. 1825 november 3-án az országgyűlést megelőző kerületi ülésben Nagy Pál sopronmegyei követ beszédének hatása alatt egy évi jövedelmét, 60.000 forintot ajánlott fel a magyar tudós társaság megalapítására. A főrendi tábla ülésein ő az első, aki magyarul beszél.<sup>1</sup> Külföldi tanulmányútjairól hazatérve, a reformmozgalmat megindító első nagy munkájában, az 1830-ban megjelent „*Hitel*“-ben az akkor divatos kozmopolitizmus ellen ír s a nemzeti érzést dicsőíti: „Ha nemzeteket egyes személyekkel hasonlítunk össze, akkor a nemzetiség nem egyéb, mint rokonok közti szeretet, barátság s a familiabeli becsület fenntartását eszközölő éberség; ha pedig mélyebben tekintjük, mint előbb érintém, akkor az emberi lény minden ereibe s lelke legbelsőbb rejtekibe szótt természeti tulajdon, melyet az önbecs megsemmisítése nélkül szinte olly lehetetlen kiirtani, mint bizonyos, hogy

<sup>1</sup> Széchenyi nemzetiségi politikájára vonatkozóan lásd a következő munkákat: Grünwald Béla: Az új Magyarország. Gróf Széchenyi István. Budapest, IV+529 l. — Zsilinszky Mihály: Széchenyi és a nemzetiségi kérdés. Akadémiai Értesítő. Budapest, 1894, 335—373. l. — Gaál Jenő: Gróf Széchenyi István nemzeti politikája. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása. Budapest, 1903. I—II. k., 496+167 l. — Zsilinszky Mihály: Széchenyi István nemzetiségi politikája. Magyar Társadalomtudományi Szemle. VI. k., 1913., 237—249. l. — Fekete József és Váradi József: Széchenyi vallomásai és tanításai. Budapest, 1928, 325 l. — Hóman—Szekfű: Magyar történet. Budapest, évsz. n., VII. k. — Szekfű Gyula: Széchenyi és a harmincas évek. 103—145. l. — Szekfű Gyula: A mai Széchenyi. Eredeti szövegek Széchenyi István munkáiból. Budapest, 1935, 488. l. — Szekfű Gyula: Három nemzedék és ami utána következik. Budapest, 6. kiadás, 1940, 514 l. — Váradi József: Széchenyi életlátása. A nemzetiségi kérdés. Széchenyi zsebkönyvtár. Budapest, 1938, 43. l. — Csuka Zoltán: Széchenyi és Magyarország nemzetiségei. Külügyi Szemle, XVIII. évf., 1941 november, 530—534. l. — Joó Tibor: Széchenyi nemzetiségszemlélete. Láthatár, IX. évf., 1941 november, 273—281. l. — Bédi Imre: Széchenyi és a nemzetiségi kérdés. Kisebbségi Körlevél. V. évf., 1941 november, 331—337. l. — Váradi József: Széchenyi nemzetiségvédelmi arany-szabálya. Láthatár, X. évf., 1942 december, 361—364. l. — Joó Tibor: Széchenyi akadémiai beszédének jelentősége. U. o., 371—373. l. — Ókéri Polzovics Iván: Széchenyi nemzetiségi politikája. A Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Kisebbségjogi Intézetének kiadványai. Budapest, 1942, 47 l.

a szív kiszakíttatása után világunkon többé élni nem lehet.“<sup>2</sup> A „Világ“-ban a magyarság kiművelésével foglalkozik „Nemzetiség és Közértelemesség“ által. Korának jelszava a magyarosítás, amivel ő is szembenéz. „Magyarosítani! De mikép s milly eszközökkel? A világon minden csak superioritásnak enged, ez szoros tudományi törvény, s a Magyar, szinte mindenben csak tanuló lehet, s tanító csak igen kevésben. Ki kell tehát tisztítani előbb a Magyarságot minden szennyeiből, hogy elfogadható s idővel követésre méltó is lehessen.“<sup>3</sup> A „Stadium“-ban tizenkét törvényt ajánl a magyar élet radikális átalakítására s ezek között a tizedik: „Magyarországban csak magyar nyelven szóló törvény, parancs, ítéles kötelez.“<sup>4</sup> Ezt az álláspontot képviseli az országgyűlés előtt is a magyar állammelvhez való visszatérésért folytatott küzdelemben.

A magyar nyelvről szóló törvényét, amit a „Stadium“-ban csak egyetlen mondatban foglalt össze Széchenyi, később a „Hunniá“-ban fejtette ki részletesebben. A „Hunnia“ 1834—35-ben íródott, de csak 1858-ban került kiadásra. Kiindulópontja az, hogy a magyar nemzetiség ébredése nem jelenti a többi hazai nép elnyomását, mert a magyar nyelvet csak a latin helyébe kívánják iktatni, az pedig a tudósok nyelvén kívül senki másé, legfeljebb a halálé. Az ország megyei törvényhatóságai már majdnem mind magyarul tanácskoznak s az országgyűlés két házában is több magyar szó hallik, mint deák, most már csak az van hátra — úgymond — s itt a királyhoz fordul, „hogy Te Uram, felírásainkat magyar nyelven fogadd el, s hozzánk viszont magyar nyelven szólj“.<sup>5</sup>

Ugyancsak a „Hunniá“-ban kezd kibontakozni nemzetiségi programja, amikor szótartot intéz Magyarország nemzetiségeihez: „Országunk minden lakosa, hazafiak, kiket sors, idő s a történelem eseményei egy testbe forrasztottak, *nyujtsatok barátságos kezet!* Im, itt nyujtom őszintén az enyémet.“<sup>6</sup> A nemzetiségektől a magyarság megbecsülését kéri s viszonzásképen ő is a nemzetiségek „nemzeti hűségének“ tiszteletben tartását ígéri. Magyarország minden népének van a határokon kívül rokona, csak a magyaroknak nincs az egész világon sehol. A magyarországi románokat, görögöket, szlávokat és németeket erős erkölcsi lánc köti szomszéd anyatörzsökükhöz s ha ezek be is olvadnának, nemzetük nem veszne el, mert a határokon túl van ki értük virrasszon. „Mi magyarok, ha nemzeti fennmaradásunkért aggódunk s nyelvünk és sajátságaink kifejtésében előhaladni törekedünk, egyenesen csak elolvasztásunk, megsemmisítettésünk ellen védelmezzük magunkat. Magyarország egyéb nemzetiségei ellenben, ha nyelvüket, sajátságait terjeszteni törekednek honunkban, nem elolvasztásuk, megsemmisítettésük ellen küzdenek, hisz nekik igazi hazájuk künn van, — mert hazát nem

<sup>2</sup> *Szekfü*: A mai Széchenyi. 106. l. Az idézetekben a kiemelések tőlünk származnak.

<sup>3</sup> I. m. 189. l.

<sup>4</sup> I. m. 243. l.

<sup>5</sup> *Gróf Széchenyi István*: Hunnia. Pest, 1858. Töredékek Gróf Széchenyi István fennmaradt kézírataiból. Közli Török János. I. k. 184. l.

<sup>6</sup> *Fekete—Váradi*: Széchenyi tanításai. 225. l.

alkot holt föld, hanem élő ember, — s ekép fennmaradásuk záloga bizonyos. Ők nem sajátjukat, létüket védelmezik, hanem minket magyarokat igyekeznek kiszorítani, a legszívtelenebbül s legirgalmatlanabbul, hogy eltörölték létünkkel elpusztult sajátunkban osztozozanak. Mert ha Hunnia határai közt nincs hazánk, egyebütt e földön többé sehul sincs.<sup>7</sup>

A nemzetiségek helyzete nemcsak azért kedvező, mert nemzeti létük záloga biztos alapokon nyugszik a határokon kívül, de azért is, mert idebenn szabadságuk bizonyos, ha a magyarság sorsával jóban, rosszban osztoznak, mert a magyarság „a szabadság tiszteltreméltó törzsöke”. Idézi az Egyesült Államok példáját, ahol a polgárok tiszteletben tartják egymás nyelvét és vallását, de mindnyájan a szabadság jegyében egyesülnek. „Maradjatok tehát, Ti, honunknak nem-magyar lakosai, származástokhoz és nyelvetekhez hívek. Szolgáljátok közös urunkat s a közös hont sajátosságaitokban. Beszéljete magatok közt amikép és ahogyan tudtok.”<sup>8</sup> A magyaroknak sok hibája van, amelyeket Széchenyi a nemzetiségeknél is keményebben ostoroz. De erénye még több van s a magyarságban „elolthatatlan tűz és megsemmisíthetetlen szellem” lappang. A magyarból, kinek nemzeti multja és jelene alig volt, még minden lehet. A nemzetiségek helyzete sem különb Hunnia határai között, de a jövő nyitva áll előttük. „Ha minket közös erő s közös erény egy nemzeti testbe fog szorítani, nem kell akkor többé külső szorítástól félni, sem olyan gáttól, amely emberi s nemzeti hivatásunktól visszatartani képes lenne. Honunk bizonyára virágozni fog. De ha kebleinkben az egymás iránt való ellenségeskedésnek legkisebb tövise is visszamaradna, az elég lenne arra, hogy a Rosznak meg nem szűnő fondorkodásaitól elmérgesítve, végkép gyalázat romjává süllyessze a hont. Egyesüljete tehát, Hunnia minden nemzetei, a magyar génus szárnyai alatt s tartsátok híven kebleitekben, hogy *Egyesség nélkül Hunnia semmi.*”<sup>9</sup>

A harmincas évek reformtörekvései a Széchenyi névéhez eszmei vezetéséhez fűződnek. Széchenyi segítő szeretettel ostorozta fajtája elmaradottságát és hibáit, de ugyanakkor józan politikai mérsékletet tanusított a bécsi kormány felé, amely kezdetben bizonyos hajlandóságot is mutatott a reformok érdekében való együttműködésre. A belpolitikai helyzet akkor változik meg, amikor az 1839/40. évi országgyűlés végén a politikai foglyok szabadonbocsátása következtében Kossuth Lajos elhagyja börtönét, ahova 1837-ben zárták be a *Törvényhatósági Tudósítások* kiadása miatt. Kossuth a Pesti Hirlap hasábjain bontja ki szárnyait s a közvélemény és a fiatalság helyeslésétől kísérve, mind ellenzékibb hangokat hallatva, a kormány elleni támadásba megy át. Kossuth és a liberális párt Magyarország nemzetiségi széttagoltságát olyan „rém”-nek fogta fel, melyen a szabadelvű haladás törekvései megakadnak s ezért az ország nemzetiségi elkülönültségének megszüntetését tűzte ki köve-

<sup>7</sup> I. m. 259--260. l.

<sup>8</sup> I. m. 267. l.

<sup>9</sup> I. m. 270. l.

tendő célnak. Meg volt győződve arról, hogy a nemzetiségeket a józan belátás az asszimiláció útjára fogja terelni, mert csak így részesülhetnek az emberi haladás vívmányaiban. A nemzetiségek megmagyarosítása érdekében sürgette a magyar nyelvű közigazgatást és iskoláztatást s ezektől a mechanikus eszközöktől azt várta, hogy a nemzetiségek nyelvben és érzelemben magyarrá fognak áthasogni. Kossuth magával ragadó személyi tulajdonságai és hazafias lendülete a nemzetiségekből épen ellenkező hatást váltott ki, mint a magyar tömegekből. A reakcióképen erősödő nemzetiségi mozgalmak pedig hamar megtalálták a kapcsolatot a bécsi kormánnyal. Széchenyi világosan látta, hogy a magyarság nem tudja egyszerre felvenni a harcot a kormánnyal és a nemzetiségekkel s az ellenséges kör egyre inkább bezáródik a belső megújulásáért és alkotmányos szabadságáért egyszerre küzdő magyarság maroknyi csoportja körül. Ezért írta meg 1841-ben Kossuth ellen első nagy polemikus munkáját, *A Kelet népét*.

Nemzetiségi vonatkozásban Széchenyi a magyarság legnagyobb sorvasztóját a németiségben látja, de ebből nem azt a következtetést vonja le, hogy szembe kell szállni a németekkel, hanem felteszi a kérdést, józan taktika-e azt a kis súlyt, amelyet a magyarság képvisel, állandóan összeütközésbe hozni a nagyobb súllyal? „Valljon jó tactica-e, ha egy font magyarsággal nagy hetykén kiállunk, s abban el akarunk olvasztani  $\frac{3}{4}$  font tótot, 60 font szlávval egybefüggő tótot;  $\frac{1}{2}$  font görögöt, 40 font vallásrokkal egybefüggő görögöt;  $\frac{1}{2}$  font oláhot, szinte  $\frac{1}{2}$  fonttal egybefüggő oláhot; és végkép 40 font németet, velünk lehető legnagyobb összefüggésben levő németet. Hol vannak itt a hihetőség számai, hol ígérkezik itt siker?”<sup>10</sup> Az ilyen vegytan és bölcsességtan elleni kísérletnek csak az lehet az eredménye, hogy „az egy font magyar fog olvadozni okvetlen és nem viszont”. A józan taktika azt kívánja, hogy a más nemzetiségekkel való súrlódásokat olyan területre kell átvinni, ahol mi vagyunk erősebbek s ez az alkotmány területe: „*vegyük be őket alkotmányunkba, hogy ők ismét bevegjenek minket, t. i. a magyarságot magukba*”. Ha a tótnak vagy németnek azt mondjuk, hogy legyen magyarrá és érvnek csak az erőszakot tudjuk felhozni, a tót vagy német szembe fog kacagni, annál is inkább, mert a nemzetiség megváltoztatását, ha azt magyar teszi, mi is a leggyalázatosabb tettnek minősítjük. Ehelyett azt kell mondani a nemzetiségeknek: „Hazátok néktek oda kün is van, de nekünk nincs sehol, csak ide ben, alkotmányt viszont Ti nem birtok, de bírunk mi, és ezért lépünk egyezésre...”<sup>11</sup> Beszéljen ki-ki a maga nyelvén házi körében és tisztelje anyanyelvén az Istent. Ennek fejében viszont a nemzetiiségektől is megkívánható, hogy a közdolgok magyar nyelven folyjanak és a haza minden nyelvű és hitű polgárai egy nagy nemzeti érdeken forrjanak össze.

A Kelet népe nem maradt válaszolatlanul s a vitában br. Eötvös József és Vörösmarty Mihály is túlzottan tartotta Széchenyi aggo-

<sup>10</sup> Gr. Széchenyi István: *A Kelet népe*. Pest, 1841, 73. l.

<sup>11</sup> I. m. 75. l.



dalmait s Kossuthhoz csatlakozott, aki mind erélyesebben lépett fel, főként a szláv nemzetiségek törekvéseivel szemben. A zágrábi illyr párt magyarelles izgatásaira válaszolva Kossuth azt javasolta Pest vármegye közgyűlésén, hogy Horvátországot válasszák el köz- igazgatásilag és törvényhozási tekintetben Magyarországtól. Ezekre a jelenségekre válaszképpen írta meg Széchenyi 1842-ben a „Garat“-ot — ez csak 1912-ben került kiadásra — s benne „handahandá“-nak nevezi Kossuth elsietett indítványát.<sup>12</sup> A „Garat“ megírása után Széchenyi még egyszer megkísérli a reformtörekvések számára a kormányt megnyerni, de közben a nemzetiségi kérdés mindinkább elmérgesedik, mert a sajtóban Kossuth fiatal hívei, köztük Pulszky Ferenc, heves vitát folytatnak a tót, cseh és horvát közirókkal s a vitától a német sajtó is hangos. Mivel Pulszkyék a magyar nemzeti álláspontot képviselték, hibáikra senki sem mert rámutatni s ezért írta meg és olvasta fel az Akadémia 1842 november 27-i ülésén Széchenyi híressé vált beszédét, melyben a maga teljességében bon- takozik ki nemzetiségi szemlélete és politikája.<sup>13</sup>

Az Akadémia megalapítása után sokan szemére vetették Széche- nyinek, hogy nem nyelvművelő tudós társaságot, hanem nyelvter- jesztő tanodákat kellett volna létesítenie. Erre ő kérdéssel felel: „vajjon ha valaki magyarul tud, magyarul beszél, innen következ- zik-e, mikép neki ezért már magyarrá is kellett volna átalakulnia? Mert ha így, ám akkor fordítsuk legutolsó fillérünket minden tétova nélkül *nyelvmesterekre*, sőt legyünk rögtön magunk is mind azokká, *hadd tudjon csevegni magyarul az egész világ*, s meg lesz mentve s feldicsőítve fajtánk. Nyelvet, nemzeti sajtóságot, ily felette könnyű szerrel azonban, én legalább úgy hiszem, még csak biztosí- tani sem lehet, s annál kevésbé szilárdabb s tágabb alapokra állí- tani; minthogy — és itt különös figyelemért esedezem — a szólás korántsem érzés, a nyelvnek pergése korántsem dobogása még a szívnek, és ekkép a magyarul beszélő, sőt legékeesebben szóló is, korántsem magyar még.“<sup>14</sup> Axiomatiztaságban véli látni, hogy egyedül ez a nézet helyes, akkor is, ha a haza leghűbb fiai és leg- kitűnőbb tehetségei közül is többen ellenkező utakon járnak. A nemzetiségekkel való bánásmód zsinórmértéke: „másnak soha olyast ne tégy, mit tőle sem fogadnál örömet“.<sup>15</sup> A nemzetek közötti harc- ban egyedül a „leiki felsőbbség“ az, ami győz s ha a nemzet nem tudja megfékezni szenvedélyeit, a magyar nem lesz, hanem *volt*. Nem elég azon sopánkodni, hogy a németek és szlávok többen van- nak, mint mi. „Engem soha nem ijesztett csekély számunk, de fenn- maradhatásunkért annál erősebben rettegtem mindig, azon okból — s ezt ki kell végre mondani — mert *fajtánk anyagi mint szellemi léte oly felette könnyű*.“<sup>16</sup> „De ha egyenlő körülményileg a nagyobb

<sup>12</sup> Garat. írta 1842-ben Gróf Széchenyi István. Sajtó alá rendezte és a mű történetét megírta Viszota Gyula. Budapest, 1912, 218 l.

<sup>13</sup> *Szekfű*: A mai Széchenyi. 324. l.

<sup>14</sup> *Gr. Széchenyi* beszédei. A Magyar T. Akadémia megbízásából össze- gyűjtötte s jegyzetekkel kísérte *Zichy Antal*. Budapest, 1887, 238—239. l.

<sup>15</sup> I. m. 241. l.

<sup>16</sup> I. m. 243. l.

számban a nagyobb erő, mit senki sem tagad, ugyan azt hisszük: nemzetiséget csak úgy rákenhetni bárkire is, ki épen kezeink közé jut, mint például meszet falra, vagy mázat fazéokra? És azt hisszük: parancs már elégséges, hogy valaki nemzeti sajátosságából kivetkezzék?<sup>17</sup>

A magyar törvények csak annyit rendeltek, hogy a holt latin szó helyébe az élő magyar lépjen, sokan azonban túlmentek ezen a határon. Nem elég törvényeket hozni, hanem rokonszenvet is kell ébresztetni irántuk és nem vádolhatjuk a nemzetiségeket szakadár-sággal, ha mi magunk is hanyagok vagyunk törvényeink végrehajtásában. Könnyebb volna a nemzetiségeket parancsszóval egyszerre magyarrá tenni, az asszimiláció azonban a minőségi súly irányába halad. „*Olvasztói felsőbbiséggel kell bírni, — árulja el a magyarosítás titkát. — Igen. Ámde bír-e ilyessel az, ki szeretetre méltóság és rokonszenvgerjesztés helyett kuruzslóként csak külsőleg hat, s mert grammatikát tanít, mindenüvé zsinórt varr, s mindent veres, zöld és fejjérel eltarkít, már azt hiszi, szíveket bájolt s velőket hódított? Vagy bír-e az olvasztói felsőbbiséggel, ki másban nem tudja becsülni, miért maga követel megbecsülést?*“<sup>18</sup> Majd a hazafiság vámszedőire célozva így kiált fel: „*Oh dicső hazafiság, te az egek legnemesebb magzatja, ki a halhatatlanok sorába emeled az anyag fiait: mennyi rút, mennyi aljas buvik tisztos palástod alá, s hány ocsmány szégyenfi, mert ajkán nemzeti szó peng, ékeskedik czímeddel!*“<sup>19</sup> „*A magyar szó még nem magyar érzés, az ember, mert magyar, még nem erényes ember, és a hazafiság köntösében jár még korántsem hazafi.* S hány ily külmázos dolgozik a haza meggyilkolásán, ki, mert épen nincs más tulajdona, és a vak hév által mégis felhőkbe emeltetik, azok hazafiságát is gyanussá teszi, homályba állítja, sőt ellenük antipathiát és gyűlöletet gerjeszt, kik szeplőtlen kebellet, minden efféle undok salaktul menten, a honszeretet legtisztább szellemében kapcsolvák vérükhöz.“<sup>20</sup> Végül is arra hívja fel az Akadémia tagjait, hogy a nemzetiség és alkotmányos haladás jegyében folytassák munkájukat.

Az akadémiai beszéd országszerte sok ellenkezést váltott ki és nagy mértékben hozzájárult ahhoz, hogy Széchenyi a közvéleményben elvesztette talaját. A Kossuth ígétetébe esett magyarság lelkesedéssel és alaptalan derülátással rohant azon az uton, amely a szabadságharchoz vezetett s elfordult attól, aki józan mérsékletet, szigorú önvizsgálatot, áldozatos megértést, erkölcsi és műveltségi fennsőbbiséget hangoztatott a nemzetiségekkel való bánásmód tekintetében. Széchenyi alkotásainak színterét és később a miniszteri széket a döblingi tébolydával cserélte fel, ahol meghasonlott lélekkel, önmarcangoló kétségek között tölti el életének hátralevő részét s közben saját magát, a reformmozgalom megindítóját teszi felelőssé azért a katasztrófiáért, mely a nemzetre 1849-ben reászakadt.

<sup>17</sup> I. m. 244—245. l.

<sup>18</sup> I. m. 252. l.

<sup>19</sup> I. m. 254. l.

<sup>20</sup> I. m. 255. l.

WESSELÉNYI PÁLYÁJA KEZDETÉN a gravaminális ellenzéki politika, a társadalmi reformok, az erdélyi unió és az állam magyaryosításának bajnoka. E reformeszmék érdekében szónokolt és izgatott az erdélyi megyegyűléseken és az országgyűlésen, majd a pozsonyi országgyűlés főrendi tábláján. A „vasember“ fiát a természet a legszebb testi és lelki tulajdonságokkal ruházta fel, mitológiába illő egyénisége ihletet adott költőink egész sorának Vörösmartytól Adyig. A magyar közéletben a hatalmas mellkas és a sztentori hang-már félsikert jelent s ha ez a hang a nemzet titkos vágyait harsogja világgá, akkor nem csodálkozhatunk azon, hogy Wesselényi rövidesen az ifjúság bálványa lett. Az élöszó elhangzik és kevesen hallják meg, ezért Wesselényi a „*Hitel*“ megjelenését követő évben megírja első nagy irodalmi alkotását a *Balítéletekről*. Kiadására csak két év múlva, 1833-ban kerülhet sor — Bukarestben. A *Balítéletekről* szerzője elsősorban társadalmi reformer s a nemzetiségi politikus még alig jut szóhoz mellette.<sup>21</sup> Reformeszméit így foglalja össze könyve végén: „Vannak jussok, melyekre ember mindig meg van érve, azért, mert ember, s melyeket tőle csak vad önkény vonhat meg. Ilyen jussok: hogy senki más önkényétől ne függjön, hogy a törvény előtt mindenki egyenlő legyen, hogy iparkodása után boldogulhasson, hogy vagyont bírasson s annak birtokával bátorságban s biztonságban éljen.“<sup>22</sup>

Az ember természetadta jogainak ez a fogalmazása Wesselényinél egyúttal nemzetiségi program, ami mellett eltörpül a nyelvhasználat jelentősége. Wesselényi a magyar nyelvet minden vonalon be akarja vezetni a latin helyett a közdolgok folytatásába s meg van győződve arról, hogy a nyelv terjedésével párhuzamosan fog a magyar nemzetiség is terjedni. Ha a törvényhozás, törvénykezés, istentisztelet, közoktatás, házi nevelés és főként az asszonyi nem nevelése magyar lesz, ha a magyar nyelvet csinosítják, irodalma kifejlődik, ezek a módszerek „honivá változtatnak s nemzeti sajátossággal ruháznak fel akármely idegent is“. Az eszközök egyrésze, miként Széchenyinél, a művelődés és nevelés területéről való, más része közjogi reformokkal függ össze. A kényszerítésnek nyomát sem találjuk, sőt Wesselényi szerint felesleges törvénnyel parancsolni azt, hogy mindenki magyarul tudjon s aki nem tud, ne lehessen hivatalnok. A magyart pedig anyanyelve tanulására szorítani egyenesen gyalázat volna. Ehelyett inkább szűkségessé és elkerülhetetlenné kell tenni a magyar nyelv tudását. Keményen megrójjá a hatóságokat és birtokosokat, hogy apró jutalmakkal, papi és iskolai tanítással a nem magyar köznépet nem tanították magyarul s

<sup>21</sup> Wesselényi nemzetiségi politikájára vonatkozóan lásd: *Zsilinszky Mihály*: Báró Wesselényi Miklós és a nemzetiségi kérdés. Budapesti Szemle, 1895, CCXX. sz., 13—33. l. és CCXXI. sz., 186—206. l. — *Jancsó Benedek*: A román nemzetiségi törekvések története és jelenlegi állapota. Budapest, 1896 és 1899, I—II. k., VIII+802 és 802 l. — *Asztalos Miklós*: Wesselényi Miklós az első nemzetiségi politikus. Symposium könyvek, 5. sz. Pécs, 1927, 63. l. — *Gáll István*: Wesselényi Miklós. Erdélyi Csillagok (második sorozat). Erdélyi Szépművés Céh, Kolozsvár, 1942, 209—248. l.

<sup>22</sup> *B. Wesselényi Miklós*: *Balítéletekről*. Bukarest, 1883, 282. l.



ehelyett csak azt nézték, hogy adót fizessen és robotoljon s mindegy volt nekik, milyen nyelvet beszél.<sup>23</sup>

Ezek a gondolatok azt árulják el, hogy Wesselényi, aki a társadalmi reformok szükségességét a leghatározottabban látta és hirdette, aki szerint a három nemzet és négy vallás uniója Erdély hét főbúne, 1831-ben az emberi jogok érvénybe léptetésével és a magyar nyelv terjesztésével a nemzetiségi kérdést is megoldhatónak vélte. Ebben nem különbözik liberális kortársaitól, akik abban a meggyőződésben éltek, hogy a magyaroktól nyert szabadság és egyenlőség fejében a hon többi népei önként fognak lemondani nemzetiségükről s így a testvériség is megvalósul közöttük. Vagy *Szekfű Gyula* szavaival: a liberális irányzat arra a meggyőződésre jutott, hogy Szabadság és Ész uralma egyedül a fejlettebb magyar nemzetiség és isze alatt fejlődhetik ki és hogy Szabadság és Ész uralkodása alatt az idegen nemzetiségek maguktól, erőszak nélkül át fognak hasonulni a liberális ideák képviselőjéhez, a magyarokhoz.<sup>24</sup> Széchenyi kezdettől fogva nem hitt ebben az illúzióban, Wesselényi később revízió alá vette nézeteit, de Kossuthot még 48-ban is ez a „balítélet“ hevíti s csak az emigrációban kezdi felismerni a nemzetiségi kérdés lényegét.

A *Balítéletekről* szerzőjét népszerűsége tetőpontján éri utól a kormány üldözése s az erdélyi országgyűlési napló kinyomatásáért és egyik beszédéért, amelyben a kormányt kilencmillió köznépi kiszípolozásával vádolja, 1839 február 9-én a hétszemélyes tábla „oktató üdvösséges példaul“ három esztendei fogságra ítélte. Vele egyidőben ítélték el Kossuth Lajost a Törvényhatósági Tudósítások kiadása miatt. A fogság alatt már nagyon meggyengült Wesselényi látása, amihez ezenkívül az is hozzájárult, hogy az 1838. évi pesti árvíz alkalmával több mint hatszáz embert mentett ki a hullámok közül. A Graefenbergben töltött fogoly-évek alatt egyre gyengülő szemei mind élesebben látták azt a veszélyt, ami Magyarországot a pánszlávizmus és a nemzetiségi törekvések oldaláról fenyegette. Így bontakozik ki a nagy társadalmi reformerből az első magyar nemzetiségi politikus, — amint őt *Asztalos Miklós* nevezi.

Wesselényi a nemzetiségi veszélyt akkor tárta a magyar közvélemény elé, amikor magát már „*polgári halott*“-nak nevezi és saját hasonlata szerint csak képe él, mely egykor a nemzet dísztermében, fényes rájámban foglalt helyet s amely azóta mellékszobákba szorult a feledékenység porával belepve. De amint az ősképek is megszólalnak, amidőn balsors vagy veszély fenyegeti szeretett családjukat, a síron túlról harsogja szózatát: „*Veszély fenyeget oh hon! veszély olyan, milyen még sohasem!*“ „*Hazám, nemzetem, léted vagy nem-léted kérdése forog fenn; — ébredj és tegyél, — vagy veszni fogsz!*“<sup>25</sup> Wesselényi a veszélyt abban látja, hogy a nemzetiségek és a magyarság egy része nem nyert még polgárjogot s

<sup>23</sup> I. m. 261—262. l.

<sup>24</sup> *Szekfű Gyula*: Három nemzetek és ami utána következik. 115. l.

<sup>25</sup> *B. Wesselényi Miklós*: Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében. Lipcse, 1843. 1., 2., 4. és 97. l.

míg az egyik oldalon a szlávok ellenségünké váltak, a nemzetiség terjesztése érdekében évszázadokon át semmi sem történt. Gazdagjaink és hatalmasaink ahelyett, hogy jobbagyainkat magyarosították volna, önmagukat is kiengedték vetkőztetni magyarságukból és „nagyobbára gyáva korcs majmokká váltak volt“. A civilizáció felébredtette a nemzetiségekben „az alkotmány utáni törekvést“ és „a nemzeti érzetet“; az előbbi az ész, az utóbbi a szív szüleménye. „A nemzeti érzés a hazaszeretnek — mondhatni — poézise“ — írja s olyan országban, ahol egy alkotmány alatt többféle nemzet van, ha az értelem az alkotmányban egyesül is, „de az érzelem meg van oszolva“.<sup>26</sup>

Rámutat arra, aminek akkor még kevés figyelmet szenteltek, hogy a hazai szlávok már öntudatra ébredtek és mögöttük támogatólag az orosz propaganda áll, noha a szlávok elégedetlenségére a magyar nemzet semmi okot sem szolgáltatott s a magyar nyelvtörvények sem sértik egyetlen nemzetiség jogait sem. Az orosz politika a válláson keresztül két nem-szláv nemzetiségre is nagy hatást gyakorol s ez a görög és a román. Nem helyesli a görög hitűek üldözését, mert ez a magyarság elleni gyűlöletet táplálja s a románságban amúgy is él minden rokonszármazású s nyelvű nép egyesítésének vágya, beleértve az erdélyi és magyarországi románokat is. A nemzetiségi kérdés megoldási módjai között elveti egy nyelvnek és nemzetiségnek a többire való rákényszerítését, a nemzetiségi mozgalmak erőszakos megfékezését, egyik nemzetiségnek a másik ellen való kijátszását. Ehelyett: „Különböző fajú s nyelvű lakosokból álló ugyanazon országban pedig az alkotmánynak malasztját kell minden nemzetre oly egyenlőn osztani, hogy abban mindenik édesanyját találván fel, ezáltal egymást testvéreknek tekinthessék.“ „Törvényhozásban s igazgatásban egy nyelvnel több nem létezhetvén, azon nyelvnek, mely erre használtatik, megtanulhatását a lehetőségig könnyűvé, s annak megtanulását kívánatossá kell tenni. De azért mindaddig, míg a különböző nyelvűek nyelvök s nemzetiségök sajátosságához ragaszkodnak, annak, az alkotmány s igazgatás oltalma alatt, s mindenki által bántatlan, s tiszteletben tartva kell állania.“<sup>27</sup> Az orosz terjeszkedés ellen is az oroszral rokonszenyben nem levő nemzetiségek és vallások gyarapítását és ápolását „s alkotmányos jogszerű szabadság malasztjának minden nemzetek s népekrei terjesztésében“ látja. Ebből a szempontból a magyar és német nemzetiség érdekei közösek. Elítéli az erdélyi szászok túlzott nemzetiségi követeléseit és inti őket, hogy tanuljanak magyarul „nehogy egykor oroszul kelljen tanulniok“.<sup>28</sup>

A Magyarországot fenyegető veszély elhárítására részletes tervezetet dolgoz ki. A teendő egyik oldalon a szlávok méltányos követeléseinek a teljesítése és ezáltal a szlávok bizalmának felkeltése. Tiltakozik minden durvaság és erőszak ellen, ami a nemzetiségek

<sup>26</sup> I. m. 16. és 41. l.

<sup>27</sup> I. m. 109. és 110. l.

<sup>28</sup> I. m. 189. és 208. l.

ellen irányulna. „Ezért nincs nemzetiségünknek ártalmasabb ellensége — a betyáros magyarságnál. A magyarok Istene előtt kedves tettet követ el, ki durvaság, darabosság s butaság elűzését mozdítja elő, s ki a magyart mind tudományi, mind mesterségi, mind társadalmi viszonyaiban miveltebbé teszi.“<sup>29</sup> Innen nemzetiségi politikájának másik iránya: a magyar nemzetiség öregbítése s terjesztése a nevelés és iskoláztatás útján. Nagy reményeket fűz a kiseddévők működéséhez, mert ezen az uton a nemzetiségek megtanulhatnak magyarul anélkül, hogy anyanyelvüket el kellene felejtienők. Végül szükségesnek tartja, hogy a törvényhozás is foglalkozzék a nemzetiségek jogaival s erre vonatkozóan javaslatot terjeszt elő, mely az első magyar nemzetiségi törvényjavaslat.

„Erőpontosítás lévén a hon fennmaradása s boldogsága feltétele, erre pedig nemzeti egység s egyesség fő eszköz: bánattal tapasztalja a törvényhozó test honunk különböző ajkú lakosai közt a károsan s veszélyesen növekedő surlódást. Minek megszüntetésére s a kedélyek megnyugtatóására nyilván kifejezi, miszerint:

1. Az idegen ajkuakat anyai nyelvöktől megfosztani, s annak magány életben s társas viszonyokban használatától eltiltani korántsem szándéka; sőt annak szabados használata iránt azokat biztosítja. Valamint

2. A hozzá kapcsolt Horvát- és Tótországokban, azoknak törvényesen létező saját nemzetiségét a magyar alkotmány oltalma s biztosítása alá helyezvén, ezen országokra nézve az ott divatozó nyelv magány s társas életbeni használatán kívül, keblökbeni közdolgok s közigazgatás folytára s minden hivatalos iratokra nézve — az eddig ott divatozott s divatozó szokást fentartandónak határozza.

3. A különböző ajkuak közti viszálykodásokat károsoknak s veszélyeseknek ismervén el, az arrai ok-adást bünösnek nyilvánítja. Mire nézve

4. Az idegen ajkuakat — legyenek azok németek, tótok, oláhok, vagy más nyelvet beszélők — anyanyelvök magány s társas körökbeni használatában akadályozni, s azokat erőszakkal a magyar nyelv használatára szorítani: sem törvényhatóságoknak, sem egyéneknek nem szabad. Nemkülönben

5. Az idegen ajkuakat nyelvökért s fajukért gúnyolni és sérteni, azok ellen ingerelni, — akár szóval akár írásban, avagy tettel történjék is — tilalmas. Másfelül

6. A magyar nyelv lévén törvényhozásnak, közigazgatásnak s törvénynek eredeti nyelve, s ezekbeni központosulás s egység a közboldogság feltétele: ezért a magyar nyelv törvény-rendelte használata s terjedése ellen, bárminő igenleges vagy nemleges merény; valamint az, és az azt beszélők elleni gúny s ingerlés, tiltatik.<sup>30</sup>

Az első nemzetiségi törvényjavaslatot kiegészítik azok a javaslatok, amelyeket Wesselényi a magyar nyelv terjesztése érdekében tett: Ezek: a magyart kell a közigazgatás és közoktatás nyelvévé

<sup>29</sup> I. m. 284. l.

<sup>30</sup> I. m. 316—318. l.

tenni, a falusi és városi iskolákban a magyar nyelvet tantárgyként, a kisdedővőkban pedig kizárólagosan kell tanítani. A későbbi törvényhozás ez utóbbi kívánság kivételével a többit meg is valósította. Ezekkel a tervekkel nem a nemzetiségek elmagyarosítása, hanem a magyar nemzetiség kiművelése volt Wesselényi célja, amint azt Széchenyi szellemében kifejezte: „Tudomány, mesterségek s izlés mezején eléhaladtá váljon a magyar; s nemzetisége bélyege műveltség legyen.“ De azt is tudta, hogy ez a nemzetiségi politika csak a nemzet erőinek összefogásával valósítható meg s ezért szózatának végakkordja: „Így a velünk nem egy fajokkalal egyesség — bármi kívánatos legyen is — nem függ egészen tőlünk; ellenben teljesen hatalmunkban áll: nekünk magyaroknak mi magunk közt szorosban egyesülni. Nincs teendőnk közt ezen egyesülésnél szükségesebb. Enélkül minden, mit jóra temett kebelnek óhajtani kell, sőt fennmaradhatásunk is csak hiu álom. Azért *egyesség közöttünk magyarok közt.*“<sup>31</sup>

Míg Wesselényi első nagyobb munkája, a „*Balítéletekről*“ akadémiai dicséretben részesült és az ifjúság legolvasottabb könyve lett, a „*Szózat*“ alig váltott ki érdeklődést, megértést pedig egyáltalában nem. A „*Szózat*“ megjelenése után Wesselényi sorsa ugyanaz lett, mint a Széchenyié az akadémiai beszéd elmondása után: kortársai nem értették meg, borulását indokolatlannak tartották és a szabadságharc tragikus eseményeinek kellett jönniök, hogy a nemzet felébredjen Kossuth optimizmusának ígézetéből. Wesselényi életének utolsó éveit is a nemzetiségi kérdés feletti töprengésben töltötte el. Zsibói magányába visszavonulva él, ahol csak ritkán jár vendég, de akkor olyan mint Deák Ferenc, Kemény Zsigmond és Vörösmarty Mihály. Élete alkonyán egyetlen vigasza az erdélyi unió létrejötte, ami leginkább az ő nevéhez fűződik. Most már a román kérdés és az orosz veszély nyugtalanítja. Felismeri a magyar-román sorsközösséget és vakon is felutazik a pesti országgyűlésre, ahol 1848 augusztus 25-én törvényjavaslatot nyújt be a románok ügyében. Ezzel kapcsolatos felszólalásában elmondja, hogy nem használja többé az „*oláh*“ kifejezést, mert az oláhok származásukra való tekintettel „*románoknak*“ óhajtják magukat neveztetni. Kívánja, hogy a vallásukhoz és nyelvükhöz ragaszkodó románok érdekében tegyék meg mindazt, amit jogaik veszélyeztetése nélkül tenni lehet. „A románoknak honunk határain belül és kívül jövődjüket tekintve, érdeke azt kívánja, hogy a magyarhoz hajoljanak, és a magyarral fogjanak kezét, mert nincs nekik természetesebb szövetségeseik, mint a magyar, már azon sorsrokonság is létezik közöttök, hogy ők mindenképp elszigetelve, magokra hagyatva vannak, míg a szlávok és németek, egy nagy törzsöknek ágai, melyektől szívhatnak táplálékot; de a magyar ügy, mint az oláh, csak önerejére, sorsára van bízva.“<sup>32</sup> Esdve kéri a házat, hogy az egyetértést és békét szorgalmazó javaslatát fogadják el. A javaslat a következőképpen szól:

<sup>31</sup> I. m. 344—345. l.

<sup>32</sup> *Pap Dénes: A magyar nemzetgyűlés Pesten 1848-ban. Pest, 1866, II. k., 56. l.*

*A román ajkúak ügyében hozandó határozat.*<sup>33</sup>

„A felsőház kifejezi, s az alsó házat is barátságosan felszólítja annak kifejezésére: miszerint a házak s az összes törvényhozás, a honunkban lakó különböző fajúak s ajkúak, s azok közt az oláhok, vagyis románok iránt rokon s testvéries érzettel viseltetik; velők a nemzet minden megosztható jogait szívesen megosztja; az alkotmányos közös szabadság, s jog és kötelezettségbeli egyenlőség által, sorsukat úgy, mint érdekeiket a saját magáéihoz kívánja csatolni, s azokat az alkotmány oltalma alatt állóknak vallja. Ezen nyilatkozatnak testté tétele végett felszólítja a ház a ministeriumot: miszerint terjessze a házak elébe, mint törvényjavallatot a következőt:

Törvényjavallat.

A hon román ajku polgárainak nyilvánult aggodalmai s óhajtsai tekintetéből rendeltetik:

1. §. A görög egyesült és nem egyesült vallású polgárok a többi keresztény vallásokkal s vallásbeliekkel az egész honban egyenlő jogokkal bírván, az eddigi Erdélyben is az egyesült úgy, mint nem egyesült vallásuak, egyházi dolgaik felett, a felelős ministeriumnak alkotmányos felügyelete alatt szabadon rendelkezhessenek.

2. §. Ezen egyházi belügyek folytáról szóló jegyzőkönyveiket szerkezzék magyar és román nyelven.

3. §. Elemi iskoláinkban is a tanítás nyelve román lehet, a magyar nyelv a mellett taníttatván.

4. §. A román ajku községekben a falusi jegyzők által vinni kellett jegyzőkönyvek román és magyar nyelven szerkezendők.

5. §. A román nyelven irt kér-, köt- s más magány oklevelek mindenhol elfogadandók, hogyha latin betűkkel s orthographiával irtvák, — mi a 2-dik és 4-dik §-ban érdekllett jegyzőkönyveket illetőleg is értendő.“

A javaslatot a felsőházi választmány tárgyalta és véleményét a ház irományai között találjuk meg. E szerint az országgyűlés minden jogot és szabadságot kiterjesztett már a népre s így az Erdélyben létező román ajkúakra is, de ha ezen túlmenően az erdélyi viszonyok a törvényhozás bővebb intézkedését igényelnék, szükségesnek tartja felhívni a kormány figyelmét, hogy az erdélyi unió-bizottság jelentése alapján készítsen elő törvényjavaslatot az erdélyi románok megnyugtására.<sup>34</sup> Az unió-bizottság Wesselényi javaslatának felhasználásával, a bizottság román tagjainak előterjesztéseit messzemenően honorálva kidolgozta az erdélyi 1848:XXI. tc. javaslatát „*a román nemzet polgári jogainak egyenlőség alapjani biztosításáról*“.<sup>35</sup> Az uralkodóház és a nemzet között azonban nemsokára kitört a viszály s a románok sietve hagyták el azt a platformot, amelyen a magyarokkal sikerült megegyezniök. Amikor a forradalom Erdélyben kitör, a román lakosság először épen az

<sup>33</sup> Az 1848. évi országgyűlés irományai. 51. sz.

<sup>34</sup> I. m. 56. sz.

<sup>35</sup> Márki Sándor: Az erdélyi unio bizottság. Budapesti Szemle, XCV. évf., 1898, 354—357. l.



első magyar nemzetiségi politikus és a román törvényjavaslat szerzőjének kastélyát és birtokát dulta fel. A szabadságharc alatt Kosuth már hiában próbál egyezkedni a románokkal. Dragos János román képviselőt, akit Debrecenből Abrudbányára tárgyalni küld Avram Iancuhoz, Hatvani őrnagy végzetesen felelőtlen támadása után saját fajtestvérei koncolták fel. A magyar-román békének most már román részről is van mártírja, Dragos temetetlenül fekszik a Mócföldön, homlokán az árulás bélyegével. A román-magyar öldöklő pusztításnak csak az orosz beavatkozás vet véget s a „polgári halott“ freywaldai önkéntes száműzetéséből látja bekövetkezni azt, amit hat évvel azelőtt megjósolt: a két nép szabadságán a kozák lovak patái gázolnak végig...

SZÉCHENYI ÉS WESSELÉNYI NEMZETISÉGI POLITIKAJA párhuzamosan bontakozott ki s ha a két jó barát száz évvel ezelőtt el is távolodott egymástól, közös sorsuk ismét összefonódik és a vak Wesselényi az, aki a megbomlott elméjű Széchenyit az ellene emelt vádakkal szemben megvédi. Mind a ketten történelmünk egyik legnagyobb fejezetének, a reformkorszaknak a hősei, akik Magyarországot a nyugati fejlődés útján elindították, de egyikük sem maradt ura a varázsládából kibocsátott szellemeknek. Abban is közös volt a sorsuk, hogy a romboló kór akkor szakadt rájuk, amikor a szabadságáért küzdő nemzet feje felett a császár és a cár beláthatatlan seregeinek hulláma összecsapott. Wesselényi a következő évben távozik, Széchenyi még tíz évig küzd a halállal.

Mindkettőjük életében fordulópontot jelent a nemzetiségi kérdés tekintetében történt állásfoglalásuk. Így kerülnek szembe a közvéleménnyel, innen ered elszigetelődésük, itt kezdődik pályájuk tragikumja. Széchenyi szervesen kiépülő politikai rendszerében a Magyar Parlagtól a Magyar Erényhez vezető úton a közjogi és nemzetiségi kérdéssel találja magát szemben. Tisztában van a magyarság s a környező népek erőviszonyaival, a legsúlyosabban hazánkra nehezedő terhet a németiségben látja. Ítéletét hideg fővel alkotja meg: kerülni kell minden súrlódást Ausztriával s a nemzeti közvélemény meghasonlását kurucokra és labancokra. Ki kell művelni a magyar nemzetet, a nemzetiségeket pedig be kell venni az alkotmányba, hogy Hunniában ők is hazára találjanak. Wesselényi nagyobb súlyt helyez a közjogra. Lobbanékony vérmérsékletét a francia forradalom és az angol alkotmány hevíti, élesen szembehelyezkedik Metternich rendszerével, meggyőződéséért a börtönt is vállalja. A népek között a magyarságra legveszélyesebbnek az orosz kolosszust és szláv rokonait tartja, ellenszernek a magyarság kiművelését és terjesztését, de ugyanakkor a nemzetiségek egyenjogosítását, megbecsülését és főként a magyar-román béke megteremtését ajánlja. Más kiindulópont, de ugyanazok a konkluziók jellemzik Széchenyi és Wesselényi nemzetiségi politikáját. A magányos, tépelődő, a nehézségeket megkerülő, az alkotás lázában égő, de a józan észre hallgató „*leghívebb magyar*“ találkozik a minden nemesért és haladásért lelkesedő, az akadályokat szétzúzó, szenvedélyes és vak-

merő reformpolitikussal, a „legmagyarabb magyar“-ral.<sup>36</sup> Széchenyi nemzetiségi politikája erkölcsi magatartás, javaslatai nemzetpolitikai normák. Wesselényi magyar reformpolitika, a megoldást közjogi forrányjavaslatok formájában ajánlja.

A forradalom előtt semmi sem valósul meg nemzetiség programjukból, Szemere Bertalan 1849 július 28-i szegedi törvénye „a kisebb nemzetiségekről“ elkésett kísérlet, ami nem tudja feltartóztatni az eseményeket.<sup>37</sup> De már közvetlenül a forradalom után Kemény Zsigmond azt írja: „kövessük 1851-ben a tanácsot, melyet Széchenyi 1842-ben adott; de amely akkor a közvélemény által indignatioval visszautasítotték“.<sup>38</sup> Wesselényi javaslatai nyomán, sőt azokon túlmenően az 1863/64. évi szebeni országgyűlés meghozza a románság nemzeti, vallási és nyelvi egyenjogúságát, de a kiegyezéssel ezek a törvények tárgyalanná válnak, bár a görög keleti és katolikus egyházak széleskörű önkormányzatát az 1868:IX. és 1868:XXXIX. t.-c. biztosította. A közjogi kiegyezés után Deák Ferenc és Eötvös József megalkotja a nemzetiségi egyenjogúság tárgyában az 1868:XLIV. tc.-ket.<sup>39</sup> Benne Széchenyi magasztos nemzetiségi koncepciója válik valósággá és Wesselényi törvényjavaslatainak egyes rendelkezései iktattanak törvénybe.<sup>40</sup> A nemzetiségi törvényt az érdekeltek nagy része nem fogadta el alapnak s így a magyar kormányok is indokot találtak arra, hogy némely intézkedéseit ne hajtsák végre. A kiegyezési kor milleniumi hangulatában a magyar nemzetállam ragyogó délibábja elhomályosítja Széchenyi és Wesselényi kétségeit és aggodalmait. Újabb nemzeti katasztrófának kellett következnie, hogy az ország visszatérjen az elhagyott útra. Bethlen István a trianoni csonka hazából igyekezett kisebbségvédelmi mintaállamot teremteni, Teleki Pál a megnagyobodott haza nemzetiségeit akarta Széchenyi szellemében Szent István birodalmába visszavezetni. Amikor az 1941:V. tc. a nemzetiségi érzületet, Európában elsőnek, büntetőjogi védelemben részesíti, ezáltal csak Wesselényi kilencvennyolc év előtti javaslatának ötödik pontja emelkedik törvényerőre.

A dunántúli és partiumi főnemes, az ország két szélső táj hazájának politikai típusa, száz évvel ezelőtt olyan nemzetiségi programot adott, mely a soknyelvű állam vezetésének ma is időtálló, szilárd alapját képezheti. Vajha a nemzet nemcsak a katasztrófák után térne vissza hozzájuk, hanem jó kedvben, bőségben sem feledkeznék meg Széchenyi és Wesselényi tanításairól. Ha reájuk hallgat, önmagához és legjobb hagyományaihoz marad hű.

MIKÓ IMRE

<sup>36</sup> Széchenyinek Kemény Zsigmond, Wesselényinek Beóthy Zsolt adta ezt a jelzöt.

<sup>37</sup> Szemere Bertalan miniszterelnök emlékiratal az 1848—49-iki magyar kormányzat nemzetiségi politikájáról. Sajtó alá rendezte Szüts Iván. Budapest, 1941, 46—48. l.

<sup>38</sup> Br. Kemény Zsigmond: Még egy szó a forradalom után. Pest, 1851, 190 l.

<sup>39</sup> Mester Miklós: Az autonóm Erdély. 1860—63. Budapest, 1937, 266 l.

<sup>40</sup> Mikó Imre: A magyar nemzetiségi törvény. Közjogi és politikai tanulmány. 554 l. Kéziratban.

# ERDÉLYI VASUTAK

ENNEK A CIKKNEK nem feladata az erdélyi vasúti kérdés részletesebb tárgyalása. Hiszen ahhoz előbb ismertetni kellene a mult század hetvenes éve óta sok tekintetben teljesen hibás és a magyarság fejlődését és gazdasági előbbrevitelét nagy mértékben elhanyagoló vasútépítési politika részleteit. Ez pedig nem egy rövid cikknek, hanem egy nagy részletességgel megírt gazdaságtörténelmi tanulmánynak lenne a feladata. Csak egy ilyen tanulmány fejthetné ki, hogy milyen vétkes mulasztások történtek e tekintetben egyrészt az akkori kormányok hozzánemértése, vagy jobb esetben nemtörődömsége miatt, másrészt a mindig csak a nemzetiségek érdekeit néző és csak azokat támogató Habsburg-politika következtében. El kell ismernünk azonban, hogy a vasútvonalak hibás vezetését részben Erdély különleges hegy- és vízrajza is befolyásolta, mely a magyar vidékek közvetlen összekötését ha nem is tette lehetlenné, de legalábbis erősen nehezítette. Így az olcsóbb beruházásokat mindig előnyben részesítő államháztartás vezetői könnyen hajlottak a kisebb költséget igénylő, de a magyarság érdekeit mellőző beruházási tervek felé.

Csak egy tekintet Erdély térképére és csodálkozva kérdezhetjük például, hogy a Nagyvárad—Kolozsvár—Brassó közötti legfontosabb vasúti fővonal miért halad olyan kacsakaringós vonalon? Miért kerülte el a Kalotaszeg legmagyarabb vidékét Bánffyhunad és Kolozsvár között? Miért törik meg a vonal Apahidánál és miért nem haladt egyenesen Marosvásárhely felé? Ehelyett többszöri kanyarodással lekerült Székelykocsárdon és Tövisen át a szászok és románok lakta völgyekbe és Köpecnél újra megtörve, ér végül Brassó elé. És onnan miért nem haladt a legegyszerűsebb úton, a Bodzai szoroson át, közvetlenül a Fekete-tengerhez, illetve a Dunatorkolathoz, hogy ezáltal megteremtse Erdély, de egyúttal egész Magyarország legközvetlenebb és legrövidebb összeköttetését a tengerrel?

Csupa olyan kérdés, melyre csak az előzményeknek és a tárgyalások lefolyásának pontos feltárása után lehetne kimerítően válaszolni. De aki egyszer megismerhette, vagy legalább megsejtette azokat az okokat, melyek a végleges döntést előidézték, az megdöbbenve állapíthatja meg, mennyi mulasztás történt e tekintetben a magyarság érdekei ellen. S egyúttal felismerheti azt is, hogy mennyi javítani és helyreállítani való mutatkozik Erdély vasúti közlekedésében, ha azt akarjuk, hogy az egyrészt az erdélyi magyarság érdekeit és ezzel együtt az egész ország közgazdasági fejlődését elősegítse, másrészt a nemzetközi forgalom legrövidebb lebonyolítását is lehetővé tegye.

Nézzünk szembe néhány önként felvetődő kérdéssel és mindjárt látni fogjuk, hogy az előbbi — csak általánosságban említett — vádakban mennyi az igazság.